

МОВЛЕННЄВИЙ ЖАНР „ПРОПОЗИЦІЯ РУКИ ТА СЕРЦЯ” М’ЯКОЇ ФОРМАЛІЗАЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРЧОСТІ Т.ГАРДІ)

Статтю присвячено розгляду характеристик мовленнєвого жанру „пропозиція руки та серця” м’якої формалізації. Розкрито специфіку його аргументативності та ритуальності, детально проаналізовано прояви м’якої формалізації, подано причини її реалізації.

Ключові слова: мовленнєвий жанр, діалогічний дискурс, аргументативність, ритуалізація, формалізація.

Стаття посвячена рассмотрению характеристик речевого жанра «предложение руки и сердца» мягкой формализации. Раскрыта специфика его аргументативности и ритуальности, детально проанализированы проявления мягкой формализации, поданы причины ее реализации.

Ключевые слова: языковой жанр, диалогический дискурс, аргументативность, ритуализация, формализация.

This article deals with the characteristics of the speech genre “proposal” in the loose formalization. The emphasis is laid on the specifics of its argumentativeness and ritualization. The author analyzes parameters of loose formalization and gives reasons for its occurrence.

Key words: speech genre, dialogic discourse, argumentativeness, ritualization, formalization

Проблеми діалогічного мовлення привертають значну увагу з боку лінгвістичних досліджень, що пояснюється тим, що саме в діалозі найбільш органічно виражена комунікативна функція мови, що природно проявляється в процесі мовленнєвої взаємодії людей [1: 5]. Особливий інтерес викликає специфіка реалізації діалогічної інтеракції в межах фікціоного дискурсу. Будучи невід’ємною частиною створюваної письменником картини світу, художній діалог як форма вторинної комунікації стає важливим засобом реалізації естетичної функції, специфіка якої зумовлена авторською індивідуальністю [2: 6].

Сферою міжособистісної комунікації, що яскраво опрорявлює специфіку мовленнєвої взаємодії індивідів, орієнтованої на діалогічне взаєморозуміння у співвідношенні із параметрами мови, середовища та культури є любовне спілкування. Саме тому поглибленого дослідження потребує проблема специфіки оформлення та функціонування діалогічного любовного дискурсу. Метою проведеного аналізу був розгляд специфіки реалізації мовленнєвого жанру «пропозиція руки та серця» у фікціоальному любовному дискурсі. Матеріалом слугували романи англійського письменника Томаса Гарді, створені наприкінці ХІХ сторіччя.

Актуальність дослідження визначається загальною комунікативно-функціоальною спрямованістю сучасних лінгвістичних досліджень. Об’єктом дослідження статті є діалогічний любовний дискурс в романах Томаса Гарді. Предметом виступає специфіка мовленнєвого жанру „пропозиція руки та серця” м’якої формалізації.

Одними з перших проблему аналізу семіотики пристрастей та „пристрасного дискурсу” почали досліджувати А.Греймас та Ж.Фонтаній. Вони трактують відчуття і пристрасть як спосіб життя, існуючий поза „раціональністю” та „семантичною компетенцією”, у зв'язку з чим дискурси пристрасті, в тому числі і любові, визначаються як „інші, нові форми наративних відчуттів” [3].

Під дискурсом любові розуміємо розгортання мови закоханого як носія певних симптомів: «Dis-cursus – це, початково, дія «бігати туди-сюди», це ходіння туди й назад, «демарші», «інтриги». Закоханий і справді не перестає подумки метатися, вживати всі нові демарші й інтриги проти самого себе. Його дискурс – це всякий раз немов напад мовлення, викликаний яким-небудь дрібним, випадковим приводом» [4: 81-82].

Романтичний дискурс, на думку Т. Ренц, являє собою особистісно-орієнтований дискурс, що складається з безлічі кодифікованих знаків, що продукується партнерами у процесі спілкування, спрямований на реалізацію потреби кохати і бути коханою(им) і обслуговуючий сферу романтичних відносин [5: 140-141].

Дискурс реалізується за допомогою низки мовленнєвих жанрів, що визначаються як «системно-структурні феномени, що являють собою складну сукупність багатьох мовленнєвих актів, обраних і з'єднаних з міркувань особливої доцільності» [6: 43].

Мовленнєвий жанр з точки зору прагматичного напрямку є «вербальним оформленням типової ситуації соціальної взаємодії людей» [7:11].

Пропозиція руки та серця виступає одним із найяскравіших мовленнєвих жанрів любовного дискурсу. На нашу думку, представлений мовленнєвий жанр визначається як аргументативно-ритуальний. Його аргументативність визначається загальною комунікативно-прагматичною настановою адресанта (ініціатора ситуації спілкування), переконати адресата за допомогою різноманітних тактик і стратегій аргументації в доцільності прийняття пропозиції руки та серця та наданні згоди одружитися. В процесі аргументування мовець реалізує себе як мовленнєва особистість, демонструючи свою екстралінгвістичну, лінгвістичну та комунікативну компетенцію [8: 189].

Питання ритуальності любовного дискурсу на сьогоднішній день залишається недостатньо розробленим. Ритуал – це закріплена традицією послідовність символічно значимих дій, динамічне комунікативне утворення, що виникає на базі певної соціально значущої дії та піддається символічному переосмисленню (ритуалізації) [9: 276-277]. Ритуальний дискурс, таким чином, є стереотипним символічно навантаженим спілкуванням, що в першу чергу зорієнтоване на закріплення вже існуючої, або ж створення нової ідентичності індивіда [10: 5].

Користуючись параметрами, розробленими А.Ізвєковою [10] для характеристики ритуального дискурсу, можемо виділити риси ритуалізації мовленнєвого жанру «пропозиція руки та серця»: висока тональність, емоційна маркованість, драматургічність (розподіл ролей), метою діалогічної інтеракції є ініціація, тобто зміна соціального стану (в цьому випадку – набуття нового соціального статусу «заручені»), сценарність (повторюваність).

Особливої уваги заслуговує проблема конвенціональності та стереотипності аналізованого мовленнєвого жанру. За визначенням Кубрякової, „величезна кількість мовних актів стереотипні і повторюють те, що вже мільйони разів повторювалося членами того ж мовного колективу лише з незначними модифікаціями” [11: 101]. Рекурсивність

і стереотипність мовленнєвого жанру «пропозиція руки та серця», що зазвичай відбувається шляхом слідування певній послідовності подій та наперед заданим стандартам мовленнєвої поведінки обох учасників комунікативної взаємодії, і дозволяє говорити про сценарність жанру.

Проведений аналіз засвідчив, що мовленнєвий жанр «пропозиція руки та серця» може характеризуватися жорсткою, або м'якою формалізацією дискурсивних форм, залежно від того, наскільки строго фіксованими є ті чи інші сценарні параметри ситуації ритуальної взаємодії. Представлене дослідження фокусуватиметься на висвітленні особливостей цього мовленнєвого жанру м'якої формалізації.

Мовленнєвий жанр жорсткої формалізації будується за відповідним фреймовим сценарієм основними етапами розгортання якого є: 1) ініціація/вступ; 2) власне пропозиція; 3) негативна реакція адресанта; 4) розгорнута аргументація; 5) остаточна відповідь адресанта; 6) прохання про дозвіл сподіватися/на повторну пропозицію; 7) відповідь/результат діалогічної взаємодії.

Однак аналізований жанр, завдяки своєму винятковому аксіологічному навантаженню, допускає варіативність форм виразу відповідних комунікативних дій, а також опущення сценарних стадій спілкування. Незважаючи на це, смисловим ядром жанру завжди залишається діада питання-відповідь *"Will you marry me? – Yes/No"*, що може набувати різних варіантів мовленнєвого оформлення.

Відхилення від жорсткої конвенційності, сценарності та унормованості жанру "пропозиція руки та серця" у м'якій формалізації у фікціональному дискурсі Томаса Гарді може набувати низку проявів.

1. Недотримання стадійного сценарного розгортання комунікативної ситуації «пропозиція руки та серця», що може виявлятися в опусканні етапів у послідовності ритуалізованих дій. Подібна девіація є типовою для мовленнєвого жанру «пропозиція руки та серця» м'якої формалізації та зазвичай комбінується з іншими проявами м'якості жанропрояву.

2. Обмін традиційними гендерними ролями у стосунках адресант-адресант. Так, у діалозі Версавії та фермера Оука за роману *"Far from the maddening crowd"* саме жінка виступає ініціатором пропозиції, певним чином порушуючи соціальні норми, приходячи додому до чоловіка та прямо натякаючи на можливість шлюбу між ними:

"Bathsheba," he said, tenderly and in surprise, and coming closer: "if I only knew one thing--whether you would allow me to love you and win you, and marry you after all--if I only knew that!"

"But you never will know," she murmured.

"Why?"

"Because you never ask."

"Oh--Oh!" said Gabriel, with a low laugh of joyousness. "My own dear--"

[12: 417].

Подібний вибір мовленнєвої поведінки з боку Версавії пояснюється значним ступенем її знакомства із співрозмовником, а також тим, що його почуття до неї не викликають жодних сумнівів. Так, хоча їх стосунки не проходили стадії первісної формалізації (зізнань у коханні), Оук вже робив їй пропозицію, що була зустрінута рішучою відмовою.

Окрім того, Версавія не повністю перебирає на себе функцію ініціатора пропозиції, а лише направляє діалогічну інтеракцію за допомогою імпліцитної згоди, що набуває форму асертивів *“But you never will know”* та *“Because you never ask.”*

Подібне відхилення спостерігаємо і у випадках, коли для одруження є вагомими причинами, про які повідомляє жінка. Так, у романі *“Jude the Obscure”* Арабелла повідомляє Джуду про свою вагітність:

“How do you know it is not too late?” she said. “That’s all very well to say! I haven’t told you yet!” and she looked into his face with streaming eyes.

“What?” he asked, turning pale. “Not...?”

“Yes! And what shall I do if you desert me?”

“Oh, Arabella--how can you say that, my dear! You KNOW I wouldn’t desert you!”

“Well then--”

“I have next to no wages as yet, you know; or perhaps I should have thought of this before... But, of course if that’s the case, we must marry! What other thing do you think I could dream of doing?” [13].

Цікавим видається також те, що Арабелла не озвучує факт своєї вагітності експліцитно, вдаючись до непрямих натяків. Пізніше, виявиться, що тактика, обрана нею, була прямим маніпулюванням, що мало змусити опонента одружитися з нею. Питання *And what shall I do if you desert me?* містить у собі непрямий докір Джуду, а також попередження стосовно неминучості одруження.

Однак, як бачимо, в обох випадках жінки лише імпліцитно натякають на необхідність одруження, ніколи не вдаючись до прямих пропозицій. Останнє слово, у даному випадку, ядерне питання, має бути озвучене чоловіком.

Дещо іншу ситуацію спостерігаємо у розгортанні діалогічної інтеракції між Томазін та Деймоном у романі *“The Return of the Native”*:

“Yes. Those who don’t like you whisper things which at moments make me doubt you. We mean to marry, I suppose, don’t we?”

“Of course we do. We have only to go to Budmouth on Monday, and we marry at once.”

“Then do let us go! – O Damon, what you make me say!” She hid her face in her handkerchief. “Here am I asking you to marry me, when by rights you ought to be on your knees imploring me, your cruel mistress, not to refuse you, and saying it would break your heart if I did. I used to think it would be pretty and sweet like that; but how different!” [14].

Дівчина розуміє девіантність своєї поведінки стосовно існуючих на той час соціальних норм, вибудовуючи чітке протиставлення пропозиції руки та серця жорсткої формалізації (*you ought to be on your knees imploring me, your cruel mistress, not to refuse you, and saying it would break your heart if I did*) та реальній ситуації, яка розгортається. Причиною для подібної мовленнєвої поведінки є те, що пара вже досягла попередньої згоди про одруження, яке не відбулося через низку причин, а тепер Томазін сумнівається у тому, що її співрозмовник все ще хоче одружитися з нею. Подальше розгортання інтеракції демонструє невдоволення подібним обміном традиційними ролями, що демонструє співрозмовник Деймон.

3. Зміщення смислового центру аргументації щодо прийняття пропозиції від адресанта повідомлення на його адресата у поєднанні з імпліцитним програмуванням ствердної відповіді співрозмовника у ядерному питанні.

Так, у романі «*A Pair of Blue Eyes*» Стівен розпочинає розмову про одруження без будь-яких передмов та вступних частин:

'And you do care for me and love me?' said he.

'Yes.'

'Very much?'

'Yes.'

'And I mustn't ask you if you'll wait for me, and be my wife some day?' [15].

Адресант вважає почуття закоханості достатньою підставою для одруження. Отримавши ствердну відповідь на перший квестив, він відразу ж переходить до ядерного питання, яке набуває форми імпліцитної ствердності завдяки вживанню модального дієслова **must** у заперечній формі. Таким чином, мовець непрямо демонструє впевненість у ствердній відповіді адресата повідомлення.

Квестиви імпліцитної ствердності *And..* зустрічаємо також у романі “*Under the Greenwood Tree*” у діалогічній інтеракції між Фенсі та Діком. Обидва співрозмовники впевнені у своїх почуттях, оскільки пройшли стадію первісної формалізації любовних стосунків (зіннання у коханні). Хоча адресант (Дік) і задає питання про одруження, він розпочинає зі ствердження *Let's do it!*, аргументуючи свою пропозицію квестивами:

"Let's do it! I mean get engaged," said Dick. *"Now, Fancy, will you be my wife?"* (...)

"You couldn't help looking so, whether you tried or no. And, Fancy, you do care for me?"

"Yes."

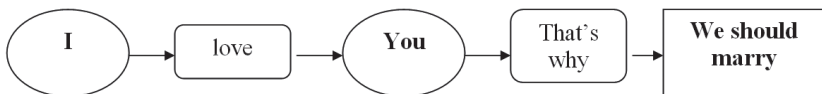
"Very much?"

"Yes."

"And you'll be my own wife?" [16].

Стівен та Дік не вдаються до аргументації, традиційної для аналізованого мовленнєвого жанру, декларуючи свої почуття та перелічуючи логічні аргументи для одруження. Цікавим є те, що аргументація в цьому випадку набуває зворотнього напрямку: традиційно в пропозиції руки та серця адресант пояснює необхідність одружитися та переконує співрозмовника прийняти пропозицію, виходячи з власних почуттів. У розглянутому випадку причиною для одруження стають почуття особи, що приймає рішення про згоду чи відмову в одруженні, тобто смисловим центром аргументації стає не адресант, а адресат. Подібний підхід допомагає зняти конотацію надмірної самовпевненості, що могла з'явитися через уживання ядерного питання з імпліцитно запрограмованою позитивною відповіддю жінки. Схематичне зображення подібного розгортання пропозиції може набути наступного вигляду, де варіант №1 репрезентує напрям аргументації, типовий для розгортання мовленнєвого жанру «пропозиція руки та серця» жорсткої формалізації (*I love you. That's why we should marry*), а варіант №2 – м'яку формалізацію жанру (*You love me. That's why we should marry*):

№1

4. Відсутність ядерного питання *Will you marry me?*, місце якого заміщає твердження, що не допускає негативної відповіді адресата. Причиною для подібної мовленнєвої поведінки адресанта може бути наявність вагомої причини для одруження, наприклад, вагітність жінки, як у проаналізованій вище діалогічній інтеракції між Арабеллою та Джудом. Подібну особливість демонструє і діалог між Фенсі та Діком:

„*You do know, that even if I care very much for you, I must remember that I have a difficult position to maintain. The vicar would not like me, as his schoolmistress, to indulge in a tete-a-tete anywhere with anybody.*”

“*But I am not any body!*” exclaimed Dick.

“*No, no, I mean with a young man;*” and she added softly, “*unless I were really engaged to be married to him.*”

“*Is that all? Then, dearest, dearest, why we’ll be engaged at once, to be sure we will, and down I sit! There it is, as easy as a glove!*” [16].

Інтеракція демонструє часове заміщення ролей комун кантів: Фенсі говорить Діку на неприпустимість свого перебування в одній кімнаті з чоловіком, з яким вона навіть не заручена, тим самим натякаючи на необхідність формалізації їх стосунків. Така поведінка співрозмовника дозволяє Діку почуватися впевненим в отриманні твердної відповіді на пропозицію про одруження, він навіть говорить, що це *as easy as a glove*. Однак подальше розгортання інтеракції та відсутність швидкої згоди Фенсі все ж змушують його зробити їй експліцитну пропозицію: “*And you’ll be my own wife?*”

Проаналізовані ситуації пропозиції руки та серця у фікціональному дискурсі дозволяють виділити наступні причини реалізації мовленнєвого жанру у м’якій формалізації:

- впевненість в отриманні згоди та позитивній результативності інтеракції, що зазвичай є наслідком:
  - значного ступеня інтимізації стосунків співрозмовників;
  - наявності вагомих причин, які спонукають до одруження (наприклад, вагітність чи зруйнування репутації дівчини);
  - імпліцитне провокування пропозиції жінкою;
- спонтанність появи рішення про доцільність зробити пропозицію;
- висока емоційність співрозмовників, що зазвичай викликається глибиною та інтенсивністю почуття кохання між ними;
- позамовна ситуація (загроза від’їзду одного з комунікантів, надзвичайні умови, в яких робиться пропозиція тощо).

Таким чином, розгляд мовленнєвого жанру „пропозиція руки та серця” з точки зору типу його формалізації відкриває ширші можливості для аналізу специфіки діалогічної мовленнєвої взаємодії у фікціональному дискурсі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агапова С. Г. Прагмалингвистический аспект английской диалогической речи : Дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.19, 10.02.04/С.Г. Агапова. – Ростов н/Д, 2003. – 269 с.
2. Хисамова Г. Г. Диалог как компонент художественного текста (на материале художественной прозы В. М. Шукшина): автореф. дисс. ... докт. филол. Наук/Г.Г.Хисамова. – Уфа, 2009. – 45 с.
3. Греймас, А. Ж. Семиотика страстей. От состояния вещей к состоянию души / А. Ж. Греймас, Ж. Фонтаний. пер. с фр. яз.; предисл. К. Зильбербеога. – М. : Издательство ЛКИ, 2007. – 336 с.
4. Барт Р. Фрагменты речи влюбленного/Р.Барт. – М.: Ad Marginem, 1999. – 431 с.
5. Ренц Т. Г. Романтический дискурс в коммуникативно-семиотической парадигме/ Т.Г.Ренц // Вестник Челябинского государственного университета. 2011. Вып. 58. № 25 (240) – С. 138-142.
6. Дементьев В.В. Изучение речевых жанров: обзор работ в современной русистике/ В.В.Дементьев // Вопросы языкознания. 1997., № 1. – С.109-121.
7. Седов К.Ф. Психолингвистические аспекты изучения речевых жанров/К.Ф.Седов// Антология речевых жанров: повседневная коммуникация. – М., 2007. – С.124 – 136
8. Григорьева В.С. Дискурс как элемент коммуникативного процесса: прагмалингвистический и когнитивный аспекты. Монография/В.С.Григорьева – Тамбов: Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2007. – 288 с.
9. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс/ В.И.Карасик. –Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с.
10. Извекова А.С. Прагмалингвистические характеристики ритуального дискурса: автореферат дис.... кандидата филологических наук: 10.02.19 / А.С.Извекова. – Волгогр. гос. пед. ун-т – 21 с.
11. Кубрякова, Е.С. Номинативный аспект речевой деятельности / Е.С. Кубрякова. – М. : Наука, 1986. – 156 с
12. Hardy T. Far from the Madding Crowd/T.Hardy. – Modern Library edition, 2001 – 512p.
13. Hardy T. Jude the Obscure. – Режим доступа: <http://www.gutenberg.org/files/153/153-h/153-h.htm>
14. Hardy T. Return of the Native. – Режим доступа:<http://www.gutenberg.org/files/122/122-h/122-h.htm>
15. Hardy T. A Pair of blue Eyes. – Режим доступа: <http://www.gutenberg.org/files/224/224-h/224-h.htm>
16. Hardy T. Under the greenwood tree. – Режим доступа: <http://www.gutenberg.org/files/2662/2662-h/2662-h.htm>